

JAARGANG 29
OKTOBER 2014
NUMMER 78

Groeninga



VRIENDENBULLETIN



STICHTING VRIENDEN VAN DE STAD GRONINGEN

Colofon

Redactie:

Drs. P. J. E. Bootsma
 Dr. T. van der Meulen
 Ir. T. H. J. Sleyfer
 Drs. M. J. A. Vooijs

Lay-out

C. Weis, Groningen

Druk:

K. Woning, Groningen

Redactieadres:

Haddingestraat 24,
 9711 KD Groningen,
 050 - 318 16 45

Afbeelding omslag:

De Bommenberend-ker-
 mis, een jaarlijks eve-
 nement;

FOTO:

TOM VAN DER MEULEN

Kopijdatum

nummer 79:
 15 november 2014

Kopij aanleveren
 in Word,
 foto's als JPEG,
 Tiff of EPS.

ISSN 1384-8607

Inhoudsopgave:

<i>Thomas Sleyfer</i> Van de voorzitter	1
<i>Pieter Bootsma</i> Maken we de definitieve teloorgang van de Oostwand mee?	2
<i>Tom van der Meulen</i> Dertig jaar Vrienden van de stad Groningen	4
<i>Tom van der Meulen</i> Raadsleden over de binnenstad	8
<i>Tineke Vooijs</i> Op zoek naar een plek voor een pronkstuk	12
<i>Pieter Bootsma</i> 'Plekgebonden bouwen' in de binnenstad van Groningen	13
<i>Tineke Vooijs</i> Restauratieperikelen	15
<i>Tom van der Meulen</i> Groningen en de Atlas van de verstedelijking in Nederland	17
Activiteiten	20

G r o e n i n g a



BOEKHANDEL GODERT WALTER

oude ebbingestraat 53 - 9712 he groningen - 050-312 25 23 - info@godertwalter.nl - www.godertwalter.nl

Scheepswerf Gebroeders Van Diepen

Marlies Schipperheijn – Albert Buursma

€ 27,50

Ruim een eeuw is de Groninger scheepswerf Van Diepen aan het Winschoterdiep gevestigd. In dit boek wordt een levendig beeld geschetst van de werf, een van de oudste scheepswerven in Groningen en het behandelt naast vijf generaties Van Diepen ook ruim anderhalve eeuw sociaal-economische geschiedenis.

Groningen op de rails

Beno Hofman

€ 19,50

In 1866 rijdt de eerste trein de stad Groningen binnen, als de lijn Leeuwarden-Groningen gereed is. Langzaamaan breidt het spoorwegnet zich uit naar Zwolle, Duitsland en in de provincie. Groningen op de rails beschrijft de staatspoorwegen, de lokaalpoorwegen en alle andere vormen van railvervoer. De haltes en stations in de provincie worden genoemd, met speciale aandacht voor het Groninger Hoofdstation. Het boek eindigt met de railplannen tot 2020.

Egbert Reitsma – Meester in baksteen

Kees van der Ploeg – Teo Krijgsman

€22,50

Begin jaren twintig vestigde de in Ulrum geboren Reitsma (1892-1976) zich als zelfstandig architect in de stad Groningen. In de jaren tot aan de Tweede Wereldoorlog maakte hij vooral naam als kerkenbouwer. De gereformeerde kerken in Kollum, Appingedam, Bedum en Leeuwarden zijn hiervan voorbeelden, evenals de afgebroken Parklaankerk in Groningen. De gereformeerde kerk in Andijk en de bijbehorende pastorie worden beschouwd als een hoogtepunt in zijn werk. Naast kerken ontwierp Reitsma ook villa's, landhuizen, woningblokken, winkels met bovenwoningen en bedrijfspanden, onder meer in Haren, Glimmen en Winsum, maar vooral in de stad Groningen. Ook het veelgeroemde ontwerp van het Noorder Sanatorium van de psychiatrische inrichting Dennenoord in Zuidlaren staat beschreven.

Dagboek Hollandia – het ontstaan van een zeefdruk

Anke Slooff

€ 15,00

Anke Slooff heeft vooral bekendheid gekregen met schilderijen en zeefdrukken die de Groningse Noorderhaven - waar haar expositieschip de M.S. Tarakan ligt afgemeerd - als onderwerp hebben. In Dagboek Hollandia doet zij in woord en beeld uit-

gebreid verslag van het complete proces rond het ontstaan van de zeefdruk Hollandia voor Visserbrug. De zeefdruk is gedrukt in maar liefst twintig drukgangen, die ook allemaal in het boek zichtbaar worden gemaakt met afbeeldingen van de verschillende stadia.

Op 23 augustus 2014 werd de viering van het 400-jarig bestaan van de RUG afgesloten, we willen enkele recente uitgaven noemen:

400 jaar Universiteit Groningen

Beno Hofman

€ 14,00

In het 15e deel van de succesvolle populair-wetenschappelijke serie Groningen van alle tijden beschrijft Beno Hofman de geschiedenis van de Rijksuniversiteit in de stad in tien thema's. Aandacht o.a. voor het ontstaan in 1614, huisvesting, studenten en professoren.

'Oefenschool der muzen, werkplaats der wetenschap' – De stichting der Groninger Academie in 1614

redactie: Zweder von Martels

€ 25,00

De bijdragen in deze bundel handelen o.a. over het ontstaan van de Academie, zoals 'Aduarder Academie', de oprichting van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid in 1596, de vraag wat de strenge calvinist Herman Ravensperger dreef in zijn geschil met de 'rekkelijke' Hugo de Groot over de rol van Christus in de verlossing van mensen en het ontstaan van de eerste botanische tuin onder Abraham Munting.

De krans – hoogleraarvrouwen in de Groningse academische gemeenschap 1914-2014

Dorien Daling

€ 15,00

Wat rond 1914 begon als een kransje van deftige dames die met elkaar thee dronken en daarbij de gebeurtenissen aan de universiteit doornamen, ontwikkelde zich tot een volwaardige vereniging met een bestuur, statuten en culturele activiteiten. Deze Krans van Professorendames leverde een belangrijke bijdrage aan het universitaire leven.

Omlandia 1837-2012

Diverse auteurs

€ 37,00

Het Vindicat bittergenootschap Omlandia bestaat ruim 175 jaar, dit gedenkboek geeft in het eerste deel de geschiedenis in vijf tijdvakken weer. Het tweede gevarieerde deel gaat o.a. over de vlag en ereleden, heeft naamlijsten en clubbiederden. Groningstalig.

DONATEUR WORDEN
BESTUURSSAMENSTELLING
DE DOELSTELLINGEN

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas



Bestuurssamenstelling

Drs. P. J. E. Bootsma
M. L. Hintzbergen
Mr. drs. J. van der Laan
(*penningmeester*)
Drs. E. M. Meisner
Dr. T. van der Meulen
Ir. T. H. J. Sleyfer
(*voorzitter*)
Mr. C. Slothouber
Drs. M. J. A. Vooijs
Drs. D.-A. Walsma
C. J. A. Wessels,
(*secretaris*)

De Stichting Vrienden van de Stad Groningen,

De stichting is opgericht in 1984 en komt op voor de ruimtelijke kwaliteit van de stad Groningen.

De doelstellingen zijn kort samengevat:

- Wij zetten ons in voor een goede ruimtelijke kwaliteit. Dat betekent dat zowel gebruikswaarde, belevingswaarde als de toekomstwaarde gewaarborgd worden.
- Rekening houdend met hedendaagse en zo mogelijk toekomstige ontwikkelingen zetten we in op het respectvol benaderen van de historisch gegroeide architectonische en stedenbouwkundige inrichting van de ruimte.
- Onze aandacht gaat vooral uit naar de binnenstad (gebied binnen de voormalige stadswallen). Het handhaven en verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit is daar een extra lastige opgave, terwijl dit gebied wel bepalend is voor de identiteit van de stad als geheel.

Hoe willen we dat bereiken?

- Door bij te dragen aan de meningsvorming over architectuur en openbare ruimte d.m.v. het organiseren van lezingen, debatten en excursies
- Door het volgen van en reageren op ontwikkelingen.

Hoe wordt u donateur?

U kunt u als donateur van de Vrienden van de Stad Groningen opgeven bij onderstaand correspondentieadres

Postbus 296
9700 AG Groningen

of via de website:
www.vriendenstadgroningen.nl

Bank: NL06 INGB 0000 4473 73

Minimum donatie
€ 15,00 per jaar

G r o e n i n g a



Van de voorzitter



Er gebeurt heel wat bij onze stichting. U hebt in de pers kunnen lezen dat we ervoor hebben gepleit om in de nieuwe oostwand van de Grote Markt geen onderdoorgang te maken, maar een echte 'straat'. We hebben hierover een zienswijze ingediend tegen het nieuwe beeldkwaliteitsplan en het ontwerpbestemmingsplan voor de oostwand. Ook hebben we ingesproken bij de behandeling in de Raadcommissie Ruimte en Wonen. Het grootste deel van de commissie was het met ons eens. Intussen heeft de raad ingestemd met de mogelijkheid een onderdoorgang aan de oostwand te realiseren, hoewel de raad en de wethouder daar eigenlijk geen onderdoorgang willen.

Ook hebben we als Vrienden van de Stad bezwaar gemaakt tegen het afschaffen van de onafhankelijke welstandscommissie. De door B en W voorgestelde constructie betekent dat deze adviestaak wordt overgenomen door de stadsbouwmeester. De stadsbouwmeester is echter een ambtenaar in dienst van de gemeente, hij kan dan ook niet worden gezien als onafhankelijk adviseur.

Waren dit zaken die speelden de afgelopen weken, er staat ook het nodige op de agenda waarbij u bovendien van harte welkom bent. In november vieren we ons dertigjarig bestaan. Dat willen we niet voorbij laten gaan. Daarom hebben we een aantal activiteiten in voorbereiding: een fotowedstrijd, het uitbrengen van een lustrumboek en een debat.

Het boek, samengesteld door Jan Giezen, gaat over hoe wij vinden dat met bouwen in de historische binnenstad moet worden omgegaan. Dit op basis van wat we in de laatste dertig jaar geschreven hebben

in artikelen of in brieven en bezwaren aan de gemeente. Als ondersteuning en verduidelijking van de teksten is ruim gebruik gemaakt van foto's. In dit prachtige boek zit een DVD waarop het ontstaan van Groningen op inzichtelijke wijze wordt weergegeven. De DVD is als het ware een inleiding op het onderwerp van het boek. Immers, de historische waarde van de binnenstad wordt helder vanuit de geschiedenis.

Tenslotte organiseren we een debat over de ontwikkeling van de binnenstad vanuit de problematiek van het krimpende winkelareaal. U bent hierbij van harte welkom. Over het hoe wat en waar leest u elders.

We blijven natuurlijk onze voelsprietten gebruiken waar het problemen betreft. Zo blijven we ons zorgen maken over de grote mate van vrijheid waarmee op achterterreinen van huizen mag worden gebouwd. We kunnen regelmatig in de krant lezen dat burens opschrikken omdat er weer een 'flat' pal tegen hun perceel wordt opgericht, meestal bedoeld voor studenten. Wij vragen ons af waarom de gemeente bij de vergunningverlening niet standaard vraagt of er door een investeerder al is overlegd met de omgeving en wat de resultaten daarvan zijn. Dat zou in ieder geval al meer duidelijkheid vooraf geven en waarschijnlijk vaak ook tot betere oplossingen leiden.

De bladzijde is alweer vol, reden dat ik weer moet stoppen, maar u ziet, in Groningen is altijd wel wat om over na te denken.

Ik hoop velen van u op onze lustrumactiviteiten te ontmoeten. En neemt u rustig vrienden en kennissen mee.

Maken we de definitieve teloorgang van de oostwand mee?

Op de agenda van de raadsvergadering van 24 september staan twee onderwerpen die ons na aan het hart liggen. De Partiële herziening van het Bestemmingsplan oostwand en het afschaffen van de welstandscommissie.

Beide onderwerpen brachten ons ertoe een schriftelijk inspraakreactie in te sturen. En bovendien mondeling in te spreken op de vergadering van de *Commissie Ruimte en Wonen* die het debat in de gemeenteraadsdebat voorbereidde. Over de oostwand werd door de Vrienden mede namens de Bond Heemschut ingesproken, over het afschaffen van de welstandscommissie namens het *Platform Cultureel Erfgoed Groningen*. (De schriftelijke reacties zijn te vinden op de website van de Vrienden: www.vriendenstadgroningen.nl.)

Oostwand

In feite draait de kwestie van de inrichting van de oostwand om een van de drie varianten van het beeldkwaliteitsplan dat voor de oostwand zal gelden. Bedoelde variant zal het de projectontwikkelaar, Volker Wessels, mogelijk maken de oostwand als een gesloten wand te bouwen. In de beide andere varianten is een straat voorzien als verbinding van de Grote Markt naar de Nieuwe Markt en wordt zicht en daarmee toegang geboden op het aan de Nieuwe Markt gelegen *Forum*. Nu het *Forum* er komt moet ook er alles aan worden gedaan, zou men denken, om het aan zoveel mogelijk bezoekers te helpen en is dus een goede verbinding geboden.

Het aantrekkelijke van het Oostwand-Nieuwe Markt-Forum-plan is voorts de versterking van het stedenbouwkundig DNA van onze stad: De noord-zuidlopende straten van onze binnenstad worden in het midden doorsneden door een keten van

publieke ruimtes: de Vismarkt, de Grote Markt en het Martinikerkhof die met elkaar in verbinding staan. Toevoeging van een vierde publieke ruimte, de Nieuwe Markt, versterkt dit patroon en zal daarvoor bijdragen aan de stedenbouwkundige kwaliteit van de stad. Alleen, dan moet er wel een zodanige verbinding zijn tussen de beide markten dat de bezoeker die op de Grote Markt staat zich ervan bewust wordt dat hij naar een volgend plein kan. Al in de commissievergadering blijkt dat wethouder Van der Schaaf de voordelen van de straatverbinding wel degelijk ziet. Alleen, hij wil de derde variant van de gesloten wand niet bij voorbaat uitsluiten om te voorkomen dat een interessante partij die zich in de oostwand wil vestigen en veel oppervlakte nodig heeft, zal afhaken. En dat kan dan betekenen dat de in het bestemmingsplan voorziene straat verdwijnt.

De lakmoesproef van Jimmy Dijk (SP)

Dijk die in de vergadering van de *Commissie Ruimte en Wonen* vurig tegen de derde variant pleit, onderwerpt de woordvoerders van de andere partijen aan een kleine lakmoesproef. Zodra ze zijn uitgesproken worden zij onderworpen aan de vraag of ze voor of tegen de straat door de oostwand, voor of tegen variant 3 zijn. En uitgezonderd de woordvoerder van Groen Links antwoordt iedereen gelijkkluidend: men is tegen variant 3. Zijn conclusie is dat de wethouder er goed aan doet de derde variant uit het voorstel te verwijderen. Maar de wethouder blijkt zijn pappenheimers te kennen. In de voltallige gemeenteraad op 24 september handhaaft hij zijn voorstel en vervolgens maken de woordvoerders van D66, PvdA en VVD, dezelfde als in de commissievergadering,

een draai van 180 graden. Variant 3 blijft voor hen ineens een optie en het raadslid Van der Laan (PvdA) beoefent de vlucht naar voren door Dijk te bestempelen als lafaard omdat hij aan zijn standpunt vasthoudt. Het amendement van CDA, SP en CU om variant 3 uit het voorstel van de wethouder te schrappen krijgt alleen de stemmen van de oppositie met uitzondering van de Stadspartij die zegt te verwachten dat het *Forum* over twintig jaar wel in elkaar is gezakt en daarom de oostwand best zonder de straat kan worden gebouwd (daarbij het belang voor de Nieuwe Markt even over het hoofd zien-de).

De schade

Wethouder van der Schaaf probeert in zijn bijdrage aan het debat de felle tegenstelling die zich rond het voorstel in de gemeenteraad heeft ontwikkeld, zoveel mogelijk te bezweren. Hij noemt de punten waarop de partijen in de raad het wel met elkaar eens zijn. De wethouder en mevrouw Jongman (CU) markeren echter in hun onderlinge debat precies waar het verschil van mening zit. Pleit mevr. Jongman voor het verwijderen van variant 3 omdat het stedenbouwkundig niet goed is, de wethouder wil niet alleen naar de stedenbouwkundige kant kijken maar bij de plannen voor de oostwand ook de architectonische en programmatische kant betrekken. En met het laatste doelt hij op een belangstellende partij voor vestiging in de oostwand die een grote aanwinst voor de stad zal zijn. En dan kan het stedenbouwkundige aspect relatief minder zwaar wegen en zal hij wellicht toch een vormgeving conform variant 3 gaan voorstellen aan de raad. Maar hij zal er streng op toezien dat in de uitwerking geen nieuwe Naberpassage zal opdoemen.

Natuurlijk, zo betoogt hij, zal de oplossing niet zonder betrokkenheid van de raad en de burgers tot stand komen. Hij overtuigt de oppositie echter niet. Deze vreest dat het er op zal neerkomen dat de raad aanstonds een voorkeur voor variant 3 zal accepteren omdat de projectontwikkelaar verklaart anders geen marktpartijen voor de oostwand in de aanbidding te hebben. En met de slappe knieën van D66, PvdA en VVD is dat een reëel vooruitzicht.

Conclusie

De stadgers hebben al veel moeten slikken: het te grote Forumgebouw, de onbestemdheid in het programma van het

Forum, een beeldkwaliteitsplan dat in 2004 door de gemeenteraad is vastgesteld terwijl het duidelijk in strijd is met het door de gemeente geformuleerde uitgangspunt dat moest worden gerefereerd aan de zuidwand van de Grote Markt, de vermoedelijke grootschaligheid van de vestigingen in de oostwand en nu de dreigende afsluiting van de Nieuwe Markt.

Kortom een project dat de gemeenteraad bestuurlijk volstrekt boven het hoofd is gegroeid. De weg die de gemeenteraad heeft afgelegd is er een geweest van concessies ten aanzien van de kwaliteit van het project De laatste kans op een mooie oostwand zoals de stadsbouwmeester eens zei toen hij de plannen verdedigde, lijkt nu wel verkeken.

De opheffing van de welstandscommissie

In ons commentaar op dit plan schreven en spraken we van een onvolgroeid voorstel omdat het alternatief (ambtelijke toetsing onder leiding van een stadsbouwmeester) onvoldoende was beargumenteerd en onvoldoende uitgewerkt. Hoe is de onafhankelijkheid van de welstandstoetsers (de stadsbouwmeester) gewaarborgd en de door de Woonwet vereiste openbaarheid geregeld waren enkele van onze vragen. Na de bespreking in de Commissie Ruimte en Wonen heeft de wethouder de voorstellen beter uitgewerkt. In het debat blijkt hij oog te hebben voor de dubbele opdracht van de ambtelijke toetsers: ze moeten niet alleen de aanvragers begeleiden maar ook oog hebben voor de gevolgen die oplossingen kunnen hebben voor de burens. De raad is met de verbeterde editie ingenomen. De meeste discussie gaat over de voorgenomen evaluatie van de werking van de nieuwe opzet na een jaar. Dijk stelt een vergelijkende evaluatie voor van een gemeente met een welstandsc commissie en het Groningse model. De wethouder komt hem in zoverre tegemoet dat hij er over denkt ook deskundigen van buiten bij de evaluatie te betrekken. Dat is mooi want de evaluatie die onder leiding van de stadsbouwmeester schijnt te geschieden riekt verdacht veel naar de slager die zijn eigen vlees keurt. Maar dat verontrust de meeste partijen niet. Zoals mevr. Kuik (CDA) zegt: we zijn er als raad zelf bij. Hoe onnozel kun je zijn, denk je dan met het debat over de oostwand nog in je hoofd.

Dertig jaar Vrienden van de stad Groningen

Het thema voor het zesde lustrum van de Vrienden van de Stad Groningen is de toekomst van de binnenstad, gezien in het licht van ontwikkelingen met name in de detailhandel. Dit artikelje wil voorzet in de discussie zijn.

Binnensteden, historische en functionele centra

Afgaande op de gebouwen en het stratenpatroon is een historische binnenstad als die van Groningen voor een belangrijk deel het restant van wat ooit met vertrouwen, hoop en ambitie is begonnen.

Daarin zit een historische ontwikkeling: de eisen die werden gesteld aan het ondernemen van activiteiten veranderden door de tijd heen.

Ontwikkelingen in het gebruik zijn sneller gegaan dan die in de allengs versteende accommodaties van functies. De fysieke structuur bleef als het ware achter bij de functionele ontwikkeling met het onbedoelde gevolg dat de bebouwing en verkaveling inmiddels waarden hebben gekregen die volkomen los staan van de oorspronkelijke functies. Wat aan historische bebouwing is overgebleven dankt

dat aan het bouwmateriaal, de mogelijkheden voor het accommoderen van nieuwe activiteiten en de mate waarin een gebouw is gewaardeerd en onderhouden door een eventueel breder publiek. Niet onbelangrijk is ook een duurzame structuur als de verkaveling, waarmee en waarbinnen in de loop van de tijd de eigendomsverhoudingen zijn gekanaliseerd. Stedenschoon, de - van zijn functies verzelfstandigde, thans *als zodanig* gewaardeerde fysieke structuur van een geheel dat ooit, naar zijn oorsprong, niet zozeer als geheel als wel als toevallige optelsom van aparte utilitaire accommodaties begon - heeft een eigen betekenis gekregen in de aantrekkelijkheid van steden.

De toeristenindustrie ziet daarin de uitdaging om mensen een zogenaamde authentieke belevenis te geven. Zo promoot de Groninger VVV de stad als 'Handels- en Hanzestad', daarbij verwijzend naar het huis Libau aan de Hoge der Aa.

Dit gebouw is dan representant van een rijk handelsverleden! De Hanze wordt met de Oostzee geassocieerd en dan is Libau (tegenwoordig Liepaja, Letland) een te mooie naam om promotioneel niets mee te doen. Zo wordt een verleden 'geconstrueerd'. De toerist ziet een 'echt' pakhuis, dat overigens in die functie pas uit de 19e eeuw dateert. Dat heeft minder met de Hanze te maken dan met de vaart van Groninger kofschepen op Riga en andere havens in de Oostzee. Daarvoor was het gebouw, dat uit de 13e / 14e eeuw stamt, onder andere een bier-

Pakhuis Libau: in 19e eeuw pakhuis geworden, daarvoor onder meer brouwerij;

FOTO'S:
TOM VAN DER MEULEN



brouwerij. Dit ‘bieden van een authentieke ervaring’ (zonder de bijbehorende ongezonde woon- en werkomstandigheden!) heeft sommige schrijvers er toe gebracht binnensteden te typeren als een recreatief themapark. De uitgebreide horecavoorzieningen die nu op allerlei pleinen de toeristen en dagjesmensen, maar ook de eigen inwoners van dienst zijn, onderstrepen deze typering. Uiteindelijk leidt dat tot een ‘verpretting’ van de binnenstad, een verschijnsel dat in Groningen nog extra kansen lijkt te hebben door de aanwezigheid van een uitgebreide studentenpopulatie. Daarover straks nog meer.

Investeringsen zijn *als zodanig* niet een garantie voor behoud van het steden-schoon. Ook *achtergebleven* investeringen kunnen bijdragen tot behoud: Oost-Europa kent een aantal aantrekkelijke binnensteden die dankzij het communistisch regiem niet ten onder gingen aan grenzeloze vernieuwing en *upgrading* waar men na een paar tientallen jaren diepe spijt van zou hebben gekregen. En het IJzeren Gordijn viel mooi (of net) op tijd om het definitieve verval te keren, al is er natuurlijk ook het nodige verloren gegaan. Les nummer 1 in het beleid ten aanzien van historische bebouwing is dan ook dat die gebruikt moet worden. Leegstand leidt tot verval. Gebruik behoedt een gebouw voor verval, maar kan ook leiden tot verlies van (historische aspecten van) een gebouw. Natuurlijk, steden ontwikkelen zich nog steeds, ook in hun bebouwing, zodat niet *per definitie* sprake is van uiteenlopen in

Drukke op de Vismarkt in Keiweek



afstemming van vorm en beoogde functie. Binnensteden als die van Groningen zijn *niet alleen* een historisch relict. Er vindt nieuwbouw plaats. Er vinden - gelukkig - allerlei activiteiten plaats. Men komt er werken, winkelen, onderwijs volgen. Toeristen komen voor het steden-schoon en de stedelijke atmosfeer. Er worden bioscopen, theaters, en wat niet al bezocht. Dat de binnenstad van Groningen nog zoveel historische aspecten kent is een belangrijke attractiefactor. Maar de activiteiten zelf dragen ook bij aan het in stand houden en ontwikkelen van de gebouwde omgeving.

Leegstand of onderbenutting leiden op den duur onverbiddeijk tot verval, het is al gezegd. Zo vormen zowel het meer of minder historisch decor alsook de erin plaatsvindende activiteiten elk een zelfstandige factor voor de aantrekkelijkheid van een stadscentrum. Het leidt tot een levendig straatbeeld, wat op zijn beurt weer aantrekkelijk is voor stadsbezoekers.

Uitermate belangrijk voor een levendig straatbeeld is een bloeiend winkelbestand. Een winkelstraat met veel leegstand is de doodklap voor de attractiviteit. Maar het winkelbestand staat wel onder druk. Naast de recente economische crisis is er de opkomst van het zogenaamd internetwinkelen. Betekent dit dat het Groningse winkelbestand te ruim in zijn jas zit? En zo ja, wat zijn dan de mogelijkheden om daarmee om te gaan?

Groningen: winkelareaal te ruim in de jas? Of: hoe compact is Groningen?

Een levendig straatbeeld wordt vooral bereikt door een aantrekkelijke concentratie van winkels. Ruimtelijk is het Groninger winkelapparaat het kernwinkelgebied (Herestraat, Vismarkt, A-Kerkhof, Brugstraat, Waagstraat, aangevuld met de Zwanestraat en de zuidelijke uiteinden van de Oude Ebbing- en de Kijk in 't Jatstraat/Stoeldraaijerstraat en de Folkingerstraat). Wat minder bewinkelde straten zijn de Oosterstraat en de Steentilstraat.

Op enige afstand van de binnenstad zijn door de gemeente een drietal zogenaamde bronpunten ontwikkeld: het Cibogaterrein, de Westerhaven en het Damsterdiep. De gedachte hierachter is dat de van buiten de stad komende bezoeker daar zijn auto parkeert en dan

te voet, eventueel per ov, de binnenstad binnentrekt. Dat lijkt bij het gebied Westerhaven inderdaad een succes te zijn. De Brugstraat en de A-straat profiteren duidelijk van de loopstromen vanaf de Westerhaven. Voor de andere twee bronpunten lijkt de afstand tot de binnenstad te ver om daadwerkelijk bij te dragen tot een levendig straatbeeld.

Sinds jaar en dag is de Nieuwe Ebbingestraat niet het toonbeeld van een bruisend winkelbestand, mogelijk mede te wijten aan de achterblijvende ontwikkeling van het Cibogaterrein ten opzichte van de oorspronkelijke verwachtingen. Het Damsterdiep is zich nog aan het herstellen van de jarenlange bouwactiviteit met bijbehorende slechte bereikbaarheid. Maar of de boogde levendigheid op de aanvoerroute via de Steentilstraat nog zal worden gerealiseerd is de vraag. De tramplannen hebben de Oosterstraat ook geen goed gedaan.

Toch ontbreken, het moet gezegd, recente en voorgenomen investeringen (Jumbo) in dit stadsdeel niet geheel en al.

Met de economische crisis hebben de consumentenbestedingen onder druk gestaan. Vanaf medio 2010 tot mei 2014 was er continu sprake van een daling in de consumentenbestedingen, afgezet tegenover de overeenkomstige maand in het jaar daarvoor. Sindsdien is er een voorzichtig herstel. Van 2009 tot 2012 is de jaaromzet in de detailhandel in Nederland gedaald van 99,8 miljard naar 93,1 miljard. Daarbij is het aandeel van

de bestedingen via internetwinkelen toegenomen. Hoe dit laatste in de toekomst precies uit zal pakken is nog niet helemaal duidelijk, de meeste auteurs gaan ervan uit dat uiteindelijk 20 à 30% van de consumentenbestedingen zich niet meer in een fysieke winkel zal afspelen maar via internetcontact. De pakketdienst bezorgt de aankopen thuis.

Duidelijk is dat dit invloed zal hebben op de Groninger winkelstand, dat nu al ruim in zijn jas zit als gevolg van de ambitieuze projecten bij de bronpunten met achterblijvende ontwikkelingen in de aanloopgebieden.

De uitdaging waar het stadsbestuur nu voor staat is hoe hiermee om te gaan.

Zonder meer inzetten op koude sanering, in feite 'wegkijken' van optredende ontwikkelingen in het winkellandschap is een optie, maar zal in geen geval de attractiviteit bevorderen. Een voorzichtig teken van bewustwording van de problematiek door de gemeente laat het Bestemmingsplan Binnenstad zien, dat ten opzichte van het voorafgaande plan meer inzet op een concentratie van detailhandel. Tijdelijke bestemmingen (maar welke dan?) zijn mogelijk het voorland voor grote delen van de binnenstad, ondernemers spelen ook op de veranderde omstandigheden in door zogenaamde pop-up shops te ontwikkelen.

Het stadsbestuur heeft - naar zijn aard - te maken met diverse claims van binnenstadsgebruikers: voor de één is de binnenstad een plek om te wonen, voor anderen een milieu waarin men ideeën opdoet en uitwisselt, voor nog anderen is een stad een plek om mensen te ontmoeten die men elders minder gauw tegen het lijf loopt. Het is een plek voor ontspanning, voor cultuurbezoek, voor onderwijs. Diverse gebruikers (en bewoners!) hebben met de binnenstad een verschillende binding. Het maakt verschil of je er een eigen woning bewoont waarin je hebt geïnvesteerd dan wel als student een kamer hebt betrokken die je na verloop van enige tijd verwisselt voor een andere, om daarna mogelijk uit Groningen te verdwijnen. Dat vraagt om een visie op de ontwikkeling van de binnenstad als geheel.

In zijn streven om de universiteit (en daarmee ook de student) van dienst te zijn, of althans een prettig verblijfskli-

Pop-up shop aan de Vismarkt zuidzijde



Literatuur:

CBW-MITEX (2010), *Retail 2020, Re'structure, Doorn*

Rob van Engelsdorp Gastelaars, David Hamers (2006), *De Nieuwe stad. Stedelijke centra als brandpunten van interactie*. NAI Uitgevers Rotterdam en Ruimtelijk planbureau, Den Haag 2006

Gemeente Groningen (2014) Concept beleidsregel Vergunningen Evenementen Stad.

HBD (Hoofdbedrijfsschap Detailhandel) (2007), *Vier scenario's voor de toekomst van de detailhandel*

Tracy Metz (red) (2002), *Pret! Leisure en landschap*. NAI Uitgevers, Rotterdam

Sako Musterd, Henk Ottens (2002), *Strijd om de stad. Sociale en economische integratie in de stedelijke samenleving*. Van Gorcum, Assen

Ed Nozeman, Michael Langendoen, Wim van der Post (red) (2012), *Het Nederlandse winkellandschap in transitie*. BIM Media BV

Ries van der Wouden (red) (1999), *De stad op straat. De openbare ruimte in perspectief*. Sociaal en Cultureel planbureau, Den Haag,

maat te bieden, draagt het stadsbestuur daadwerkelijk bij aan de ontwikkeling van Groningen als recreatief themapark.

De Concept Beleidsregel Vergunningen Evenementen kent 20 locaties in de stad waarvan er 8 in de binnenstad (of vlak daarbij, zoals het Noorderplantsoen en de Westerhaven) gelegen zijn. Per locatie mogen maximaal 12 dagen per jaar muziek evenementen plaatsvinden met een geluidsnorm van 85dB(A) en 100 dBe(C). Voor de Grote Markt is de bovengrens 40 dagen per jaar en voor de Vismarkt, Waagplein, Westerhaven, Ebbingekwartier en Damsterplein is de bovengrens (exclusief de kermis) op 25 dagen gesteld. En dan wil het gemeentebestuur nog beleidsvrijheid houden om buitengewone evenementen als het Glazen Huis en The Passion vrij te stellen van de verplichting tot een tijdige opgave in verband met de jaarplanning, dit "vanwege de ambitie een bruisende evenementenstad te zijn", aldus de Concept Beleidsregel. De inspraaktermijn voor deze nota is de periode 24 juli t/m 7 september, kortom, de vakantie maand augustus. Daarmee lijkt Groningen ook letterlijk vooruit te grijpen op een status als recreatief themapark!

Vertier genoeg, zou je dus denken. Maar zal dit de levendigheid op straat structureel kunnen redden? Wordt de detailhandel bevorderd? Met het ruimhartig evenementenbeleid valt te vrezen voor zogenaamde parochialisering van de openbare ruimte: het claimen van de openbare ruimte door specifieke doelgroepen met uitsluiting (weliswaar niet formeel maar wel praktisch) van andere. De vraag komt dan ook op in hoeverre met dit beleid de binnenstad nog aantrekkelijk zal zijn en blijven voor woningbezitters die geneigd zijn in hun woningen te investeren en zo een bijdrage te leveren aan de kwaliteit van het woningbestand. Een bijdrage die - om nu maar eens een categorie te noemen - van de verhuurders van studentenpanden in ieder geval niet te verwachten valt. Daarbij: een bevolking die wat te besteden heeft draagt ook aan de kwaliteit van voorzieningen in de binnenstad bij!

Met deze overwegingen hopen de Vrienden van de Stad Groningen op het lustrumcongres aandacht te vragen voor de toekomst van de binnenstad van Groningen: wat zijn trends waarmee de stad te maken heeft, wat zijn mogelijkheden om daarmee om te gaan, welke instrumenten zijn beschikbaar of moeten worden ontwikkeld, welke keuzen dienen te worden gemaakt, wat is, kortom, de toekomst van de binnenstad onder het regiem van een dreigende verminderde attractiviteit?



Terras aan de Hoge der A

Raadsleden over de binnenstad

Ter voorbereiding op het lustrumthema (de toekomst van de Groninger binnenstad gelet op ontwikkelingen in de detailhandel) heb ik met een aantal raadsleden, die lid zijn van de raadscommissie Ruimte en Wonen, gesprekken gevoerd. Om der wille van de tijd (en de ruimte in dit Bulletin) zijn niet van alle fracties raadsleden aangezocht. Maar ook is niet van alle aangezochte fracties een reactie voor een gesprek ontvangen. In één geval moest een afspraak voor een gesprek worden afgezegd. Hoe dan ook, de verslagen van de gesprekken leveren een gevarieerd beeld van de opvattingen die er bestuurlijk over de binnenstad van Groningen bestaan. Het dualisme ten spijt is ernaar gestreefd zowel met leden van fracties van partijen die in het college zijn vertegenwoordigd te spreken als met leden van fracties waarvan de partij

zich niet gebonden heeft aan het dagelijks bestuur van de stad Groningen. En dat is gelukt.

Uitdrukkelijk heb ik in de gesprekken *niet* het thema van het lustrum aangeroerd, dit om de geïnterviewden niet te beïnvloeden in het geven van hun visie. Toch zijn er in alle interviews, het ene wat meer dan het andere, dingen naar voren gekomen die op enige manier verband houden met het thema. Achtereenvolgens heb ik geïnformeerd naar de belangrijkste knelpunten of urgenties die men in de binnenstad ziet, de concrete signalen die men daarover (of over andere zaken) ontvangt, de plaats van de binnenstad in het verkiezingsprogramma, de visie op de toekomst van de binnenstad en tenslotte de mogelijke partners (wel of niet in de vorm van gelegenheidscoalities) in het beleid ten aanzien van urgente zaken in de binnenstad. Dit onder het motto: wat kan ik van anderen verwachten?

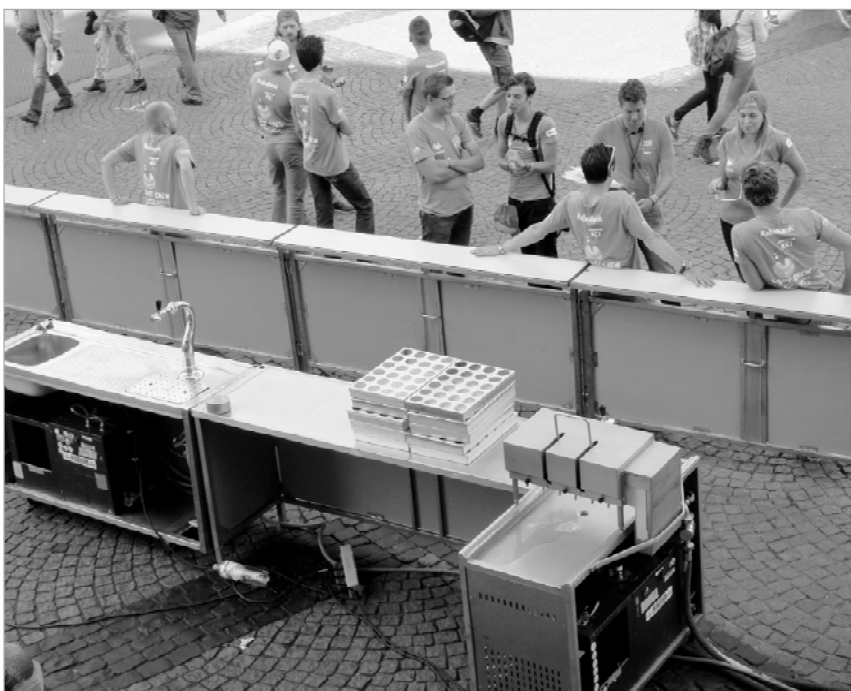
Om de overzichtelijkheid te dienen presenteer ik de verslagen van de gesprekken per geïnterviewde, puntsgewijs. Op deze manier is het ook beter mogelijk door geïnterviewden bij de autorisatie naderhand gesuggereerde nuances recht te doen. Omdat alle gesprekken dezelfde structuur hadden (en ze ook kort waren) is een goede vergelijking mogelijk van de standpunten van de verschillende raadsleden.

Berndt Benjamins, D66

Urgenties, knelpunten: de oostwand van de Grote Markt: hoe gaan we daarmee om? En breder: de verhouding tussen het

Biertap op Grote Markt tijdens Keiweek

FOTO'S: TON VAN DER MEULEN



evenementenbeleid en de warenmarkt-functies op de Grote Markt en de Vismarkt. De grote vraag is hoe we de (binnen)stad leefbaar houden en hoe de gulden middenweg gevonden wordt tussen belangen van organisatoren van evenementen, ondernemers en bewoners. Geluidsoverlast is een reëel item en mogelijk zou door een betere spreiding over verschillende plekken de geluidsoverlast kunnen worden beperkt.

Concrete signalen: D66 ontvangt een grote diversiteit aan signalen over ontwikkelingen in de binnenstad, variërend van (nog steeds) felle tegenstand tegen het Forum (de puist die de Naberparkeergarage vormde veronachtzamd) tot verontrusting over het evenementenbeleid, maar ook complimenten over hoe de binnenstad er nu bijligt. De algemene teneur is tevredenheid met de binnenstad op dit moment en (daaruit voortkomend) bezorgdheid over hoe de binnenstad zich zal ontwikkelen.

Verkiezingsprogramma: de binnenstad ontving expliciete aandacht in het verkiezingsprogramma. D66 heeft voorgesteld een fontein op de Grote Markt te plaatsen. Dat onderwerp is nu in de discussiefase. Ook hier geldt weer: hoe verhoudt die fontein zich met een (uitgebreide) (evenementen)functie van de Grote Markt.

Toekomstvisie: voorop staat dat de binnenstad een aangenaam verblijfsgebied blijft. De behoefte aan de fysieke aanwezigheid van winkels zal blijven, maar dat betekent niet dat achter elke gevel een afzonderlijk bedrijf gevestigd zal zijn. Zie bijvoorbeeld Brugge waar de uiterlijke geleding van de straatwand niet hoeft te corresponderen met de functionele geleding in verschillende bedrijven. Een zorg is hoe winkels hun bestaansmogelijkheden kunnen behouden. Maar in regelgeving over welke artikelen wel of niet in de periferie als concurrentie met de binnenstad verkocht mogen worden ziet D66 niets. Een zorg is daarnaast in hoeverre het succes van winkelstraten kan leiden tot hun ondergang: met een grotere aantrekkelijkheid stijgen de huren, waarna deze voor verschillende winkels niet meer op te brengen valt. Gevolg is leegstand of dat de

‘standaardketens’ de winkelstraten overnemen.

Verhouding met andere partijen: De discussies in de Groninger gemeenteraad worden niet door emoties en gevoel bepaald maar door argumenten. Iedereen heeft het beste met de binnenstad voor en ideologische verschillen tussen partijen blijken te overbruggen.

Max Blom, VVD

Knelpunten/urgenties: evenwicht zoeken tussen de binnenstad als ‘evenemententerrein’ enerzijds en het stedelijk schoon in de binnenstad (al moet de binnenstad ook geen museum worden), en ook de rust voor bewoners aan de andere kant. De VVD is wel voor uitbreiding van het aantal koopzondagen, maar dat is wat anders dan ruim baan voor feesten en partijen. Je moet gewoon op zondag rustig door de stad kunnen wandelen. Enigszins terzijde: de augustuskermis is naar Bloms oordeel van wat mindere kwaliteit geweest: kort, en het aantal attracties was niet zo groot als anders. En je kunt je afvragen wat een trampoline op de Grote Markt toevoegt aan de kwaliteit van de kermis.

Signalen: er zijn met name signalen vanuit ondernemers te noemen.

Bijvoorbeeld opluchting in de Oosterstraat dat de tram niet is doorggegaan – die straat zou er 4 jaar uitgeleggen hebben als de tram wel was doorggegaan.

Positieve signalen ook uit de Zwanestraat: die heeft aan verblijfskwaliteit gewonnen door het plaatsen van bankjes. Het beleid ten aanzien van terrassen is liberaler geworden. Voorheen was er stringente regelgeving als zouden terrasstoelen alleen maar van rotan (of een look-a-like daarvan) mogen zijn.

Verkiezingsprogramma: ondernemers moeten ruimte krijgen, meer koopzondagen.

Toekomstvisie: de levendigheid die er nu is moet behouden blijven, de binnenstad moet geen openluchtmuseum worden, en de verblijfsruimte moet aangenaam en veilig zijn, ook 's nachts, met respect voor de historische waarden. De regelgeving moet versoepeld worden in die zin dat niet elk pand per definitie een apart

bedrijf huisvest. Dit is ook de discussie van de oostwand. De oostwand is van belang om voldoende attractiviteit te genereren voor de Nieuwe Markt erachter. Uiteindelijk vraagt de markt om grotere volumes, en daar moet je dan in voorzien. Hoe dan ook moet je van te voren geen dingen uitsluiten. Er moet niet voor de leegstand gebouwd worden.

Coalities, samenwerking met andere partijen: met D66 vertolkt de VVD in het college het liberale geluid. Belangrijk is dat men elkaar wat gunt in het college. De sfeer, zowel in de raad als tussen raad en college, is goed: men is hard op inhoud, maar zacht op de persoon. Zaken die inmiddels van de grond (zijn ge)komen: de opheffing van de welstandscommissie en uitbreiding van het aantal koopzondagen.

**Suzanne Klein Schaarsberg,
Student en stad**

Knelpunten/urgenties: in de eerste plaats: zebrapad op overgang van Vismarkt en Guldenstraat naar Tussen beide Markten. Een onoverzichtelijke situatie, fietsers trekken zich niet al te veel aan van het zebrapad, omgekeerd versmaden voetgangers ook in groten getale de oversteekgelegenheid. Leidt tot gevaarlijke situaties.

In de tweede plaats: zorg voor goede gelegenheden voor het stallen van de fiets in de binnenstad. Het is nogal eens een rommeltje. Er zouden meer vakken voor fietsenstalling moeten komen, daar

Oversteek tussen de Vismarkt en Tussen beide Markten.



zal ook bij de herstructurering van het stationsgebied aandacht aan geschonken moeten worden.

Signalen: wat betreft de binnenstad: de verkeerssituatie, de overlast van fietsen.

Verkiezingsprogramma: Student en stad opteert voor een leefbare stad als geheel, en daarbij ook voor een aantrekkelijke binnenstad – de ‘huiskamer’ van de stad. De binnenstad moet aantrekkelijk blijven.

Toekomstvisie: er zijn ontwikkelingen die de attractiviteit van de binnenstad ondergraven, zoals internetwinkelen. Om dat te compenseren zou de attractiviteit kunnen worden vergroot door het houden van evenementen. Ook zouden meer terrassen de aantrekkelijkheid van de binnenstad kunnen dienen. Kleine winkels zouden moeten worden behouden, het aantal koopzondagen zou moeten worden uitgebreid. De Zwanestraat is een goed voorbeeld van hoe een straat aantrekkelijk(er) gemaakt kan worden: ondernemers hebben een fonds gesticht waaruit verbeteringen, zoals het plaatsen van een bankje, kunnen worden gefinancierd, de gemeente faciliteert door fietsen toe te staan. Al met al staat de aantrekkelijkheid van de binnenstad voorop. Jammer is dat de toeristenmonitor is stopgezet, misschien kan City Marketing de betekenis van het toerisme nog duiden.

Verhouding met andere partijen: inzake het beleid ten aanzien van fietsen bestaat er een breed draagvlak, al zijn de linkse partijen (PvdA, GL, SP) wat meer fietsgericht dan CDA en VVD.

Wat betreft de uitbreiding van koopzondagen zijn Student en Stad, D66, en VVD voor en CDA en CU niet. De SP vraagt aandacht voor de belangen van de kleine ondernemers: in hoeverre kunnen zij zich in het koopgeweld van de koopzondagen staande houden.

Wat betreft evenementen: de meeste discussies gaan over de locaties Stadspark en Ebbingekwartier. Sommige partijen willen meer mogelijkheden tot organiseren van evenementen: met name Student & Stad, Groen Links en D66, de rest is genuanceerder, waarbij de SP het minst enthousiast is.



Fietsen en evenementen

Herman Pieter Ubbens, CDA

Knelpunten, urgenties: grootste zorg is het houden van voldoende functies in de binnenstad, zoals detailhandel, en de binnenstad aantrekkelijk te houden voor bezoekers. Aan het winkelen zijn andere functies, zoals horeca, gekoppeld. Het dilemma is het volgen (of op zijn beloop laten) van ontwikkelingen dan wel proberen ontwikkelingen in positieve zin voor de binnenstad te beïnvloeden. Tot nu toe is Nederland, in tegenstelling tot sommige andere landen, er redelijk in geslaagd de binnensteden op de been te houden. Een actiever beleid, en selectiever zijn in het bestemmen van straten als winkelgebied, kan mogelijk de attractiviteit van de binnensteden bevorderen.

Concrete signalen: het instellen van een winkelmanager in de Zwanestraat heeft positieve effecten gehad. Overleg met de vastgoedsector kan mogelijk iets opleve-

Voetganger langs Noorderhaven



ren voor de prijsstellingen van het vastgoed. Mogelijk kan ook het wonen in de binnenstad weer meer in zicht komen, maar dat vergt dan wel een andere aanpak van het evenementenbeleid.

Verkiezingsprogramma: de vraag is of de binnenstad wel zo centraal in het beleid moet worden gesteld als dat traditioneel in Groningen het geval is geweest. Is de binnenstad wel de 'huiskamer' van de stad? Verdienen ook de buurt en wijkcentra niet meer aandacht, met name waar het gaat om het beheer van de openbare ruimte? Afgezien hiervan: het aantrekkelijk houden van de binnenstad is het CDA wel degelijk een zorg, zoals hiervoor aangegeven.

Toekomstvisie: Groningen kan nog veel meer toeristen aantrekken en aan zich binden. Zo is er bijvoorbeeld de Diepenring waar nog veel potentie is om toeristen te trekken. Maar dan zal er wel wat aan de toegankelijkheid, met name voor voetgangers, moeten worden gedaan. Terrassen aan het water beginnen zich al te ontwikkelen, maar dat zou nog verder kunnen worden uitgebreid. Een voetpad langs het water, ook aan de noordelijke kant van de diepenring maakt de 17de-eeuwse uitbreiding en ook het Noorderplantsoen beter toegankelijk voor toeristen. Zo kan Groningen de toeristen langer (een weekend bv) vasthouden dan een dag(deel).

Verhouding met andere partijen: er is in hoge mate consensus tussen de verschillende partijen over de ontwikkeling van de diepenring. Allemaal zien ze de potentie die deze heeft als attractiefactor voor Groningen. Anders ligt dat bij de ontwikkeling van functies in de binnenstad: het CDA neemt ongeveer een tussenpositie in tussen enerzijds Groen Links, PvdA en SP die meer 'sturend' willen zijn en D66 en VVD aan de andere kant die meer op de toer zitten van het vrije marktprincipe. Het CDA stelt uitdrukkelijk vragen bij het verschijnsel dat allerlei branches uit de binnenstad kunnen verdwijnen waardoor deze minder aantrekkelijk wordt. Met name vraagt het CDA aandacht voor kleine ondernemingen die bijdragen aan de attractiviteit van de binnenstad maar in hun bestaan mede afhankelijk zijn van de aanwezigheid van grote publiekstrekkingen.

Op zoek naar een plek voor een pronkstuk

In Groningen aan de Westerbinnensingel is de Stichting Monument & Materiaal gevestigd, een stichting uniek in Nederland. Monument & Materiaal zorgt voor de selectie en opslag van bouwmaterialen, afkomstig uit gesloopte historische panden, of verworven door schenkingen.

Op het ogenblik zijn hier een aantal unieke stukken opgeslagen, echte pronkstukken. In de gang van de voormalige bewaarschool staat tegen de muur een enorme rococoschouw uit het eind van de 18de eeuw, versierd met uit hout gesneden krullen en vruchten en voorzien van een niet gesigneerd schilderstuk. De schouw is wit geverfd met goud. Dat is echter niet de oorspronkelijke kleur.

Rococoschouw uit het voormalige Kymmelhuis te Dalen

FOTO:

MONUMENT & MATERIAAL



De schouw is afkomstig uit het voormalige Kymmelhuis te Dalen (bij Coevorden), gebouwd door Georg Rudolph Wolther Kymmell (1745-1814). Hij was schulte en later burgemeester van Dalen. In het begin van de 20ste eeuw werd dit huis gesloopt. Nazaten namen de schouw mee naar Amsterdam, waar hij een tijd in een pand in de De Lairesestraat heeft gestaan. Bij verkoop van dit pand onlangs is de schouw door de eigenaar aan Monument & Materiaal geschonken. Deze Stichting is nu op zoek naar een geschikte nieuwe be-

stemming. Tot nu toe is die nog niet gevonden.

Een ander pronkstuk is een bovenlicht afkomstig uit Gouda, uitgevoerd in bijzonder fijn houtsnijwerk, versierd met afbeeldingen van vruchten en een hermesstaf.

Moeilijk te plaatsen zijn de deuren van het gesloopte doofstommeninstituut aan het Guyotplein. Deze deuren zijn uitgevoerd in messing en zo zwaar, dat ze alleen geschikt zijn voor zeer stevige gebouwen.

Verzameling historische bouwmaterialen

Verder bevindt zich in deze voormalige bewaarschool een grote verzameling buiten- en binnendeuren, waaronder een grote collectie 19de-eeuwse deuren, maar ook Bruynzeeldeuren, omlijstingen van binnendeuren en buitendeuren, hang- en sluitwerk, onder andere veel deurklinken. Ook is er een grote collectie wandtegels, vloertegels en plavuizen. Er zijn glas-inloodramen, kerkraden, kloostermoppen, muurankers, schoorsteenmantels, consoles, bedsteeuwen, traponderdelen en betimmeringen. De bedoeling is dat deze materialen herplaatst worden in huizen die stammen uit de tijd waarin deze materialen gebruikt werden, tegen een redelijke vergoeding. Het is mogelijk dat je hier de ontbrekende tegels of de deurklink kunt vinden waar je al zo lang naar op zoek bent.

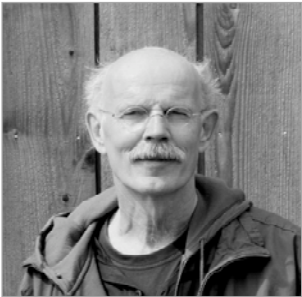
Het adres van Monument & Materiaal is Westerbinnensingel 48, 9718BV Groningen.

Bezoeken zijn alleen mogelijk op afspraak: tel. 050-314624.

Voor meer informatie:

www.stichtingmenm.nl

‘Plekgebonden bouwen’ in de binnenstad van Groningen



Plekgebonden bouwen in de binnenstad van Groningen, dat wordt de titel van de publicatie die architect Jan Giezen, adviseur van het bestuur van de Vrienden van de stad, zal verzorgen bij het lustrum van de Vrienden. “Ik ben het woord plekgebonden gaan gebruiken toen ik merkte dat bij architecten het haar al gauw recht over-eind staat als je refereert aan de cultuurhistorische context bij een ontwerp-opdracht. Ik versta onder plekgebonden dat een architect zich eerst terdege moet verdiepen in de plek waar hij moet gaan bouwen. Dat hij iets moet met de dingen die hij op de plek aantreft. Dat hoeft overigens niet te betekenen dat hij een traditioneel resultaat moet nastreven.”

Giezen: “In het boekje leg ik uit dat je er niet mee komt door te zeggen dat wat er gebouwd is of wordt mooi of lelijk is. Wat bij het beoordelen een rol speelt zijn de elementen maat en schaal, de afwisseling van groot en klein, hoog en laag, en kleur en materiaal. Dat zijn de bouwstenen waarmee de architect werkt en de welstand moet aan de hand van deze elementen oordelen.”

Adviseur van de Vrienden

Jan Giezen raakte bij het werk van de Vrienden betrokken door de vroegere voorzitter Piet Spijk. Hij kwam met Spijk in aanraking doordat ze beiden betrokken waren bij het verzet tegen de situering van de westelijke ringweg door het Stadspark. Giezen: “Ik denk dat zo’n vervelende doorbraak nu niet meer zou kunnen. Men bedenkt nu creatieve oplossingen zoals een gedeeltelijke ondergrondse aanleg bij de zuidelijke ringweg. Bestuurslid wilde ik niet worden als prak-

tiserend architect in de stad. Je moet de dubbele pet vermijden. Toen is de formule van het adviseurschap bedacht. Ik hoef dan ook niet te vergaderen over al die huishoudelijke zaken waar een bestuur nu eenmaal mee te maken heeft. Wat ik belangrijk vind zijn de inhoudelijke discussies. De meningen die je als Vrienden verkondigt moeten stevig onderbouwd zijn. Ik voelde de behoefte om de visie van de Vrienden op papier te zetten. Ik heb de artikelen die in het *Bulletin* over de ontwikkeling van de stad zijn verschenen nog eens goed nagelezen en zo is dit boekje ontstaan.

2004 was ook een lustrumjaar van de Vrienden. Toen verscheen een klankbeeld over 1000 jaar ruimtelijke geschiedenis van de stad. Dan word je bepaald bij wat er gesloopt is en welke ingrepen er geweest zijn zoals het vernietigen van het prachtige bolwerk van de stad omstreeks 1875. Zouden we vandaag de dag niet op de achterste benen staan als het nu zou gebeuren? Het spreekt me wel aan dat de Vrienden kritisch kijken naar hoe de gemeente met de binnenstad omgaat. De buitenwacht denkt soms dat de Vrienden behoudend zijn, een club die overal op tegen is. Dat is niet zo, kijk naar de artikelen in het *Bulletin* over moderne architectuur in de stad van Piet Spijk. Maar dat verleden, wat er op een plek geweest is en wat eraan herinnert is wel het referentiekader van waaruit de Vrienden de plannen beoordelen. En dat is breder dan alleen het beschermen van cultuurhistorische waarden.”

Architect

Jan Giezen stamt uit de wereld van de bouw. Zijn vader was directeur bij het

bouwbedrijf *Knoop en Giezen*. “Op school was ik goed in tekenen en daar wilde ik graag iets mee doen. Zo kwam ik in Delft terecht en hoewel ik helemaal niet zo goed in wiskunde was, heb ik toch vlot de architectenopleiding gedaan. Mijn afstudeeronderwerp had betrekking op de sociale woningbouw en dat is tot op de dag van vandaag mijn passie geweest. De kern van mijn scriptie was de veel grotere rol die aan de bewoners bij de bouw moest worden gegeven zodat ze zich in hun woning zouden thuis voelen. Dat paste goed bij de tijdgeest. Zoals ik me ook interesseerde voor de milieukant van het bouwen. Het waren de jaren van de Club van Rome, van de eindigheid van de grondstoffen en ik vond dat de bouw daar heel veel rekening mee had te houden.”

Roerige tijden

Giezen: “Ik ben na mijn studie teruggegaan naar Groningen. In de stad stonden rigoureuze ingrepen op stapel maar dankzij de politieke omwenteling door een paar jeugdige wethouders zijn deze net op tijd een halt toegeroepen. In zo’n stad wilde ik wel architect zijn. Ik kwam op het architectenbureau Klein dat heel veel projecten in de binnenstad had. Daar heb ik aan mogen werken. Ik raakte betrokken bij een actiegroep die de Davidsstraat wilde behouden terwijl de NS de zaak wilde slopen. Ik heb toen een woonbuurtje ontworpen in overleg met de bewoners. Dat buurtje staat er nu na 35 jaar prima bij. Het is belangrijk iets te bouwen dat niet na 10 jaar al passé is.

In de jaren ’70 kwamen de pakhuizen aan de Hoge en Lage der A leeg te staan, bijvoorbeeld die van de firma Adriani. Ik heb daar toen een ontwerp mogen maken voor een woonfunctie. Veel panden stonden in die jaren leeg en het was de glorie-tijd van de kraakbeweging. Ik heb toen haalbaarheidsonderzoeken verricht voor de krakers naar de geschiktheid van “hun” panden voor hergebruik. Het kon er heftig aan toe gaan. Je liep soms op tegen de belangen van projectontwikkelaars en gemeente. Ik heb voor woon-groepen ontworpen en woonde zelf ook in een woongroep. Het *centraal woningproject Beijum* bestaat nu 30 jaar en het complex van vijftig woningen functioneert nog steeds uitstekend.”

Eigen bureau

“Na tien jaar bij architectenbureau Klein

ben ik voor mezelf begonnen. Met Ad van Wissen. We hebben de aula op de R.K.-begraafplaats gebouwd en laten zien dat we op een gevoelige plek toch iets moois konden maken. Een decennium later zijn we gefuseerd met andere bureaus tot Artès-architecten, een bureau dat inmiddels niet meer bestaat. Maar dat einde heb ik niet meegemaakt want in 2002 heb ik mijn aandeel verkocht. Ik ben toen, samen met een jonge collega weer opnieuw begonnen, tenminste zo voelde dat. Geen bureau, geen ballast van dertig mensen op je nek, alleen maar mooie dingen maken.”

Boeken

“Samen met mijn vrouw en een vriend zijn we een uitgeverijtje begonnen, *MooiePlatenMakers* heet de onderneming. Het is onze gemeenschappelijke passie, een mooi boek maken met de link naar cultuur, architectuur, landschap en historie. Het zijn vooral beeldboeken, waarvoor we samen de foto’s maken en waarvoor de tekst wordt geschreven door onze dochter. Ons boek *Groningen van wad tot stad* is een enorm succes geworden. We hebben 2400 exemplaren verkocht terwijl het niet goedkoop is. Het forse oblong formaat hebben we herhaald bij een boek als *Groningen van dorp tot stad* en *Groningen van wad tot wold*. Al onze boeken verkopen goed en ik verwacht niet anders dan dat het met *Plekgebonden bouwen in de binnenstad van Groningen* (met CD) net zo zal gaan. Met het boekje zeggen de *Vrienden*, zo kijken we tegen de wereld aan. En de CD laat de inspiratiebron zien: hoe in de loop der eeuwen Groningen is ontstaan.”

Plekgebonden bouwen aan de binnenstad van Groningen, bouwen met de cultuur-historie als inspiratiebron, klankbeeld van dorp tot stad

Samenstelling tekst: J.H.F. Giezen, Groningen, 2014

Het boek is verkrijgbaar bij de Stichting Vrienden van de Stad Groningen via het mailadres:

info@vriendenstadgroningen.nl

De prijs van het boek is €15.

Op 27 november is het boek te verkrijgen voor €12.50 na het lustrumdebat in de Doopsgezinde kerk (zie pag. 22 van dit blad).

Restauratieperikelen



Avondmaalsbekers uit 1772;
FOTO: MARTEN DE LEEUW,
GRONINGEN MUSEUM.

Illustratie bij het artikel van Egge Knol over het avondmaalsgerei en het doopvont in hier genoemde boek



Detail deksel van avondmaalsbeker uit 1746-1747;
FOTO: MARTEN DE LEEUW,
GRONINGEN MUSEUM.
Illustratie bij het artikel van Egge Knol.

Naar aanleiding van het 350-jarig bestaan van de Nieuwe Kerk is een boek verschenen met daarin een beschrijving van de nieuwste opvattingen en nieuwe kennis over de Nieuwe Kerk, zowel over het gebouw en als over het interieur. Verschillende deskundige auteurs schreven een artikel over een bepaald aspect van dit kerkgebouw. Met Pieter Bootsma sprak ik over de restauraties van de kerk na 1945.

Na 1945 bleek de Nieuwe Kerk in zeer slechte staat evenals de andere twee grote Hervormde kerken in de binnenstad van Groningen: De Martinikerk en de A-kerk. Het begon ermee dat de kerkganger van de Nieuwe Kerk zijn kerk niet meer veilig kon bezoeken. Dat was in 1952 het geval. De dakspanten waarop de toren, eigendom van de gemeente Groningen, rustte, waren in zo'n slechte staat dat de toren die op de kerk gebouwd is in het kerkgebouw dreigde te belanden.

De kerk is toen tot 1954 op slot geweest. Al met al heeft de restauratie die in een viertal fasen is uitgevoerd, geduurd tot 1978. De subsidieregelingen die toen van kracht waren, hielden in dat de rijksoverheid 50% van de restauratiekosten voor zijn rekening nam, de gemeente 30% en de provincie 10%. De overschietende 10% was voor rekening van de kerkelijke gemeente. Maar in de praktijk was de kerk meer geld kwijt want er moest voorgeschoten worden en dat betekende dat er rente over de aangegane schulden moest worden betaald.

Het kerkelijk aandeel van de 10% was wel veel geld want de restauraties betroffen alle drie de binnenstadskerken en de drie

grote orgels. Orgelrestauraties zijn nu eenmaal ook peperduur.

Op den duur kon de Hervormde gemeente dit geld niet allemaal opbrengen, noch de Groningse burgerij op wie voor de restauratie van de Martinikerk wel een beroep is gedaan. Begin jaren '70 heeft de president-kerkvoogd, Prof 's Jacob het bij de Monumentenzorg voor elkaar gekregen dat er een subsidie zou komen van 99%. De kerk zouden dan nog maar 1% hoeven bij te dragen.

Daar stond wel wat tegenover.

Monumentenzorg wilde vreselijk graag de A-kerk gerestaureerd zien. Maar de hervormde gemeente verwachtte dit kerkgebouw niet meer nodig te hebben. De Groningers trokken weg uit de binnenstad en in de nieuwe wijken wilden de kerkgangers naar een kerk in de wijk. Dus waarom nog een restauratie overwogen? De kerkvoogdij vond het met de nieuwe subsidieregeling toen wel haar plicht de opdracht voor de restauratie van de A-kerk te geven.

Overigens is het maar moeizaam gegaan met die restauratie van de A-kerk. Piet de Vrieze, de architect van de kerkvoogdij en dus van de restauraties, en Monumentenzorg konden steeds minder door één deur. Toen er op een gegeven moment nog voor twee miljoen moest worden gerestaureerd heeft Monumentenzorg nog maar één miljoen ter beschikking gesteld met de boodschap de restauratie af te ronden. Het eind van het liedje is geweest dat de kerkvoogdij de A-kerk heeft overgedragen aan een stichting, gelieerd aan de stichting Oude Groninger Kerken. Dat is geweest in 1984. De nieuwe eigenaar heeft toen de restauratie afgerond met een andere architect.

Al met al heeft de stad veel te danken aan de kerkvoogdij van de Hervormde gemeente als het gaat om het behouden van de drie grootste monumenten van de stad. De kerkvoogden hebben zich 35 jaar lang ingespannen voor de restauraties. En men heeft er in verhouding tot de bescheiden kerkelijke middelen veel geld in moeten steken. De gemeente Groningen steekt hierbij een beetje schraal af. Toen de subsidiëring voor 99% werd afgesproken betekende dat voor het rijk dat het subsidie omhoog ging tot

Raadsgestoelte;

FOTO: TINEKE VOOLJS



55%, voor de gemeente tot 33% en voor de provincie tot 11%. De gemeente Groningen heeft echter hardnekkig geweigerd haar aandeel te vergroten. Wethouder Van den Berg slaagde er in het Scholten- Kammingafonds te interesseren voor de extra 3% die van de gemeente werd verwacht. Na een paar jaar had het fonds daar genoeg van. Omdat de gemeente bleef weigeren heeft toen het rijk maar in arrenmoede de extra 3% voor zijn rekening genomen.

Het tympaan van het raadsgestoelte met de tweekoppige adelaar uit het stadswapen van de stad Groningen.

FOTO: TINEKE VOOLJS



Dit jaar krijgt de Nieuwe Kerk weer een restauratiebeurt. Het onderhoud is nu eenmaal een voortdurende opgave. Wordt de buitenkant wel gesubsidieerd, dat geldt niet voor het interieur. In het interieur moest het zogeheten raadsgestoelte dringend worden gerestaureerd. Het gestoelte is van 1697 en diende de vier burgemeesters van de stad tot zitplaats. Met veel statie plachten deze lieden de kerkdienst te bezoeken en daar paste een weelderig gestoelte bij. Het is gemaakt door de schrijnwerker Allert Meijer. Het prachtige houtsnijwerk is van de hand van Jan de Rijk, meester-beeldhouwer. In diezelfde tijd was Jan de Rijk binnenvader van het *Groene Weeshuis*, het weeshuis van de diaconie van de kerk en hij smaakte dus het genoeg zijn werk zondags tijdens de eredienst te aanschouwen als hij met zijn wezen de Nieuwe Kerk bezocht.

Allert Meijer werkte ook als architect en werd later stadsbouwmeester van Groningen. In die functie ontwierp hij de bovenbouw van de toren van de A-kerk. Jan de Rijk en Allert Meijer werkten veel samen. Beiden hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de verfraaiing van veel interieurs van kerken en andere gebouwen in de stad en in de provincie, waar nog veel van over is, onder andere in de Statenzaal van de Provincie. Mede dankzij een subsidie uit een provinciale bron kregen de kerkrentmeesters voldoende geld bij elkaar om de kostbare restauratie van het raadsgestoelte te bekostigen. De rol van de gemeente Groningen was die van toezichthouder op de restauratie.

Over het raadsgestoelte en over de prestaties van Jan de Rijk is meer te lezen in het boek

De Nieuwe kerk, Opvattingen veranderen, kennis vermeerdert. Groningen 2014, 155 pg. De prijs is €25, exclusief eventuele verzendkosten.

Het boek is te bestellen bij Pieter Bootsma via het mailadres pjboot-sma@kpnmail.nl. Ook is het boek te verkrijgen bij uitgever Philip Elchers, Oude Boteringestraat 41, 9712CD, tel 050-5775574, email: info@philipelchers.nl en bij boekhandel Riemer en Walinga en Godert Walter.

Groningen en de Atlas van de verstedelijking in Nederland

Medio 2014 is de Atlas van de verstedelijking in Nederland verschenen. Voor de Vrienden van de stad Groningen, die eens verder willen kijken dan 'stad', mogelijk een publicatie om aanschaf te overwegen. Een paar opmerkingen.

Een atlas maken over de verstedelijking in Nederland vraagt om problemen. Dat blijkt al op de buitenkant van het kloeke boekwerk, waar Eindhoven staat afgebeeld in kleur terwijl de aangrenzende plaatsen Veldhoven, Aalst, Geldrop, Nuenen, Son en Breugel en Best het met een ongekleurde presentie moeten doen. Betekenen gemeentegrenzen dus iets in het stedelijk functioneren? De atlas gaat in principe over de 35 grootste steden van Nederland. Het probleem is echter dat men zwalkt tussen gemeenten en kernen. Dus zijn wel de gemeenten Ede en Emmen, en ook de gemeente Haarlemmermeer, maar weer niet de gemeente Westland die tegen de 100.000 inwoners zit, in de publicatie opgenomen (Over het Westland wordt apart gerapporteerd, aldus voetnoot 5 van de Inleiding). Door het criterium van de gemeenten te nemen wordt wel de stad Emmen (57.000 inwoners) maar niet de 10.000 inwoners grotere stad Assen, dat de pech heeft minder buitengebied te hebben en daardoor als gemeente minder inwoners telt, in de beschouwing betrokken. Almelo, Roosendaal, Gouda, Lelystad en Alphen aan den Rijn, allemaal groter dan Emmen, ontbreken, evenals in agglomeraties (een begrip dat de atlasmakers niet lijken te kennen) opgenomen plaatsen als Leidschendam-Voorburg, Amstelveen, Schiedam, Spijkenisse en Vlaardingen. Dat is allemaal niet zo heel erg, over de wel geselecteerde steden krijgen we de nodige informatie wat betreft de ontwikkeling van de plaats. En vooral mooie illustraties.

Over actuele inzichten in de analyse van

steden vernemen we geen woord: in de atlas worden steden gezien als plaatsen, niet als (meer of minder geclusterde) *knooppunten in netwerken*. Zo blijven de zogenaamde *daily systems* die rond centrumsteden kunnen worden onderscheiden (pendel, woningmarkt, arbeidsmarkt, verzorgingsfuncties) en waar sprake is van afstandsverval (indien verder verwijderd van stad, des te minder interactie), buiten beschouwing. Bovenal echter zijn in een kennismaatschappij steden opgenomen in netwerken waar van afstandsverval helemaal geen sprake behoeft te zijn: communicatieve netwerken. Die zijn een stuk lastiger te karteren, maar een enkel woord had er wel aan mogen worden gewijd, al was het maar om het eenzijdig accent op steden als plaatsen waar men met elkaar verkeert te relativiseren. Steden participeren bijvoorbeeld in ongelijke mate in internationale netwerken. Tussen de Gasunie en Gazprom is of was mogelijk een heel wat intensievere communicatie gaande dan tussen de Gasunie en een willekeurige kleine gasdistributeur in Nederland. Een universiteit betekent in termen van internationale participatie wat anders dan een hogeschool. Dit besef had het criterium van inwoneraantallen, dat is gehanteerd bij het selecteren van de beschouwde steden, in een wat ander daglicht kunnen stellen. Naarmate de samenleving mobieler is geworden is de relevantie van het inwonertal van een (administratief begrensde stad of gemeente) afgenomen. De atlas grost echter in ontwikkelingen van inwonertallen, ook in de afgelopen eeuw, wat al met al resulteert in een vorm van cijferfetisjisme. Steden worden, in weerwil van de ambities van de atlas, als contextloze elementen in het landschap beschouwd.

De atlas bestaat uit drie delen: een

beschrijving van de vijfendertig steden, 1000 jaar verstedelijking in Nederland en enkele thema's door de eeuwen heen: transformaties, wederopbouw, herbestemming, herontwikkeling en stadsranden.

We kijken even naar de drie noordelijke vertegenwoordigers in de Atlas, Emmen, Groningen en Leeuwarden. Elk van de steden krijgt een tekst die is gebaseerd op bestaande publicaties. Evenzogoed wordt, los daarvan, zo nu en wel eens wat wonderlijks beweerd.

Over Emmen wordt op pagina 66) iets gesteld dat kant noch wal raakt: "In 1950 vond een omslag plaats in het stedenbouwkundig beleid, waarbij het dorp Emmen de centrale kern zou worden. Vanaf dat jaar werd het gemeentelijk grondgebied door annexaties uitgebreid; daarom is Emmen tegenwoordig een van de grootste gemeenten van Nederland". Onzin, want op pagina 215 wordt een beeld geschetst van de gemeentegrenzen in 1850 waarbij Emmen al de contouren heeft die het tot een van de grootste gemeenten van Nederland maakt. Daar is in 1998 de gemeente Schoonebeek (in 1884 afgesplitst van

Uitsnede van de kaart van de uitbreiding van Groningen (origineel in kleur); uit Atlas van de verstedelijking in Nederland. 1000 jaar ruimtelijke ontwikkeling. Uitgeverij THOTH, Bussum, 2014



Dalen) nog bij gekomen. Wat wel rond 1950 speelde was dat het gemeentebestuur zich voor de opdracht geplaatst zag uit een aantal relatief grote kernen in de gemeente Emmen (Emmen, Klazienaveen, Nieuw Amsterdam, Emmercompascuum) een keuze te maken voor een kern die een duidelijker accent zou krijgen in het ruimtelijk beleid. Dat is toen Emmen geworden, met een spoorwegverbinding naar Zwolle die overbleef nadat het traject Assen-Rolde-Gasselternijveen-Stadskanaal/Emmen was opgeheven. In 1950 vestigde zich daar de ENKA, (later AKU, AKZO). Tegenwoordig is dat het bedrijventerrein Emmtech.

Het stuk over Groningen vertoont hier en daar sporen van haastwerk. Zo lezen we dat de Drentse A langs de Hondsrug liep – dat doet hij nog steeds. Verwarrend is dat de toelichting op het kaartje van de ondergrond van Groningen op pagina 75 in eerste instantie leest als het vervolg van de tekst over de Groninger geschiedenis, maar nadere beschouwing leert dat het lettertype iets dikker is. Daarin ook het lelijke 'ligging te midden van samenkomende en kruisende infrastructuren'. Dit had een betere formulering verdiend. Hier ook de melding dat vanaf 1950 een systeem van autowegen werd toegevoegd. Dat wordt op pagina 77 hersteld: het was vanaf 1960. Lof verdient het mooie kaartje van uitbreidingen van Groningen vanaf 1200, dat tegelijk laat zien dat Groningen, in weerwil van wat de stad pretendeert te zijn, niet zo'n compacte stad is. Tussen Groningen en Hoogkerk gaat een gat met vloeivelden, het stadspark en in the *middle of nowhere* ontwikkelde bouwlocaties als Gravenburg en de Held.

Meerstad en Terborch staan niet op de kaart: als het niet in de gemeente Groningen ligt bestaat het niet.

Tenslotte Leeuwarden. In het algemeen een redelijk verhaal zij het met een zekere onevenwichtigheid in de beschouwingen over de noordelijke stadswijken waaronder Bilgaard. Enige ergernis kwam bij me op bij een nietszeggende zin als "de ringweg hangt natuurlijk ook samen met het toenemende autoverkeer en de aansluiting van Leeuwarden op een nieuw systeem van grote wegen (A 31, A 32)". Nogal wiesdes, vooral het eerste, zou ik willen zeggen, maar toen de stedelijke ringweg werd aangelegd was er van een A 31 en A 32 nog geen sprake: wel waren de zogenaamde rijksstraatwegen richting Zwolle, Harlin-

gen, Groningen (via Hardegarijp) in meer of mindere mate in transitie tot (vooral nog) enkelbaans autowegen. Ook de provinciale weg naar Dokkum sloot aan op de ringweg, zoals overigens nog steeds. Dat de stad “in de laatste fase uit *dijdt*” is wel erg slordig. Het kaartje van de opeenvolgende staduitbreidingen is wel weer mooi, al ontbreekt Techum en wordt de bebouwing bij de vliegbasis van na 1980 geda-teerd.

Deel 2 is in analytisch opzicht het zwakste deel van de atlas. De 35 steden worden met een zeker aplomb - elke verantwoor-ding ontbreekt! - geclusterd tot een inde-ling in 5 typen: oudste steden (waaronder Groningen), tweede generatie steden (waaronder Leeuwarden), de grote drie, industriesteden (m.u.v. Zaanstad!) en ten-slotte woonsteden (waaronder Emmen, merkwaardigerwijs met de opmerking dat deze stad is begonnen als industriestad maar door het (rijks)groei-kernenbeleid tot woonstad is ontwikkeld. Alsof een groei-kernenbeleid *als zodanig* de functie ‘wonen’ zou hebben bevorderd. De vraag is dan waar die Emmenaren werken. In Zwolle? Of is men er aan het drenthenieren? Dit groei-kernenbeleid zou er ook voor hebben gezorgd dat Emmen 110.000 inwoners telt. Hiervoor is al gezegd dat het er tegen-woordig (in de *plaats*) 65.000 zijn, en de laatste groeistuij is te danken aan de toe-voeging van de gemeente Schoonebeek aan (de *gemeente*) Emmen in 1998. Hier is weer sprake van de verwarring die het gebruik van gemeentegrenzen met zich brengt. Maar verder moet worden gezegd dat het hoofdstuk ook veel informatie biedt over de ontwikkeling van de steden door de eeuwen heen. Dat op bestaande literatuur wordt geleund is niet erg maar als het gaat over stedenstichtingen en hun latere ontwikkelingen is, met een zekere reserve, Fockema Andrea (1957) nog steeds een goede bron, met als aanvulling (om maar een paar auteurs te noemen) Turkow *et al* (1984), Taverne en Visser (1993), Bosma *et al* (2007), Wagenaar

(2011). Uiteindelijk blijkt de hele indeling in vijf typen steden geen enkele betekenis te hebben in het begrijpen en analyseren van de stedelijke ontwikkelingen (onder-grond, ligging aan rivieren en buitenwater, infrastructuur, bestuurlijke context en der-gelijke spelen *overal maar in verschillende mate*), een conclusie die aan het begin van het project ook wel had kunnen worden verwacht. Al wordt dan weinig nieuws geboden, de illustraties zijn verrukkelijk. En het ook niet allemaal onzin wat wordt beweerd.

Deel 3 tenslotte gaat in op enkele specifieke thema’s (infrastructuur, functieveran-deringen door de eeuwen heen, wederop-bouw, herbestemming, herontwikkeling, stadsranden): dit is het deel dat wat de tekst betreft een aanvaardbaar niveau heeft. Mooie illustraties ontbreken hier evenmin als in de voorafgaande delen. Wel een opmerking bij de kaart op pagina 320: hier zijn Hoogezand-Sappemeer, Noord- en Zuidbroek en Veendam met Delfzijl en Winschoten/Blauwe stad geclusterd tot een agglomeratie die het alleszins kan opnemen met Bremen.

Het project van de Atlas is ooit gemoti-veerd met de opmerking dat het van belang zou zijn voor “bescherming, trans-formatie en stadsontwerp” (Abrahamse en Rutte 2011). Bij de uitgave is dan ook de Rijksdienst voor het cultureel erfgoed (naast de TU Delft) betrokken. Opvallend is dat in de Inleiding hier niets over wordt gezegd. Wat uit de Inleiding bekijft is dat het vooral erg leuk was om te doen, en daar is natuurlijk niets mis mee. Blijft de vraag of de in 2011 geformuleerde ambitie met deze Atlas is gerealiseerd - en of dat had gekund!

Reinout Rutte en Jaap Evert Abrahamse (redactie), *Atlas van de verstedelijking in Nederland. 1000 jaar ruimtelijke ontwikke-ling*.

Uitgeverij THOTH, Bussum, 2014.
Prijs € 69,50.

Literatuur:

J.E. Abrahamse en R. Rutte, (2011), *Verstedelijking in Nederland. Duizend jaar ruimtelijke ontwikkeling beke-ken en vergeleken*. Historisch Geografisch Tijdschrift LXXX, pp 106-129

K. Bosma, A. Mekking, K. Ottenheym, A. van der Woud (red) (2007), *Bouwen in Nederland 600-2000*. Waanders, Zwolle

S.J. Fockema Andreae, (1957), *Stad en Dorp*: In: *Duizend jaar Bouwen in Nederland*, 2 delen, Allert de Lange, Amsterdam

E. Taverne, I. Visser (red) (1993), *Stedebouw. De geschiedenis van de stad in de Nederlanden van 1500 tot heden*. Sun, Nijmegen

A.J. Turkow, J.D.H. Harten, H. Knippenberg, L. Prins, J. Renes, J. Schuijff,

J.A.J. Vervloet, J.C. Visser en P.A.M. van Wijk, (1984), *Bewoningsgeschiedenis. Atlas van Nederland*, deel 2. Sdu, Den Haag

Fotowedstrijd

Er kwamen te weinig inzendingen binnen voor het samenstellen van de aangekomdige fototen-toonstelling in de Folkingestraat Synagoge op 19 oktober.

De prijzen voor de fotowedstrijd worden uitgereikt op 27 november.

(zie verder p. 20)

Activiteiten

Leegstand?

Festivalterrein?

Onbewoonbaar?

Komt het wel goed met de binnenstad?

Op 27 november organiseren de Vrienden van de stad Groningen een debat over de toekomst van de Groningse binnenstad. Zowel donateurs als ook niet-donateurs zijn van harte welkom.

Evenals andere steden heeft de Groningse binnenstad te maken met ontwikkelingen in de detailhandel, die een belangrijk deel van de aantrekkelijkheid van de binnenstad bepaalt. De laatste jaren zijn er klappen gevallen als gevolg van de economische crisis, en ook komt het internetwinkelen op. Welke strategieën kan het stadsbestuur inzetten om met de ontwikkelingen in de detailhandel om te gaan? Zit de detailhandel niet in een te ruime jas? Hoe blijft de Groningse binnenstad aantrekkelijk? Zijn evenementen de redding voor de aantrekkelijkheid van de binnenstad? Wat betekent dat voor de bewoonbaarheid? Draagt het toerisme bij aan de bloei van de binnenstad?

Het onderwerp zal worden ingeleid door prof Ed. F. Nozeman, bijzonder hoogleraar vastgoedontwikkeling aan de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen/RUG. Samen met Michael Langendoen en Wim van der Post schreef hij het boek "Het Nederlandse winkellandschap in transitie".

Daarna reageren Roeland van der Schaaf, Dolf Stelpstra en Mark Sekuur.

Roeland van der Schaaf is wethouder van Groningen, met in zijn portefeuille o.a. maatschappelijk vastgoed, stadsontwikkeling, wonen, monumenten en grondzaken ontwikkeling

Dolf Stelpstra is lid van het bestuur van de Groningen City Club, met de portefeuille ruimtelijke ordening

Mark Sekuur is sociaal geograaf en lid van de Groningen Talent Group. De Groningen Talent Group is een multidisciplinaire denktank en een exclusief netwerk van Groninger talenten.

Na de pauze plenaire discussie.

Leiding van de discussie: Mick Hartstra ('De Voorzitters')

Tijd: 27 november, 20.00 uur

Plaats: Doopsgezinde kerk, Oude Boteringestraat 33.

Toegang vrij.

Verder ook nog: fotowedstrijd en jubileumboek!

Voorafgaand aan de bijeenkomst zal de uitslag van de fotowedstrijd die ter gelegenheid van het zesde lustrum van de Vrienden is georganiseerd bekend worden gemaakt.

Tijd: 19.30 uur, zaal open om 19.15 uur

Plaats: Doopsgezinde kerk

Tevens zal deze avond **het jubileumboek** dat ter gelegenheid van het lustrum is gemaakt worden gepresenteerd.